

I. MARXIZMUS—LENINIZMUS, TÖRTÉNELEM

A SZOLGÁLTATÁS FOGALMÁNAK ÉS OSZTÁLYOZÁSÁNAK NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSÉRŐL

CZABAY ILONA

Az életszínvonal, az életmód fejlődésével fokozódott az igény a szolgáltatások iránt. Napjainkban a szolgáltatási ágazat — a tercier szektor — minden országban dinamikusan fejlődő ágazattá vált. A tercier szektor fejlődése szoros kapcsolatot mutat a gazdasági fejlettséggel, az egy főre jutó nemzeti jövedelem nagyságával. Azt, hogy az egy főre jutó nemzeti jövedelem és a tercier szektor fejlődése között korrelációs kapcsolat van, már a szolgáltatási ágazattal foglalkozók kezdetben felismerték. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem emelkedése teszi lehetővé, hogy olyan igények jelentkezzenek, amelyek már nem az áruk, a használati értékek megszerzését tűzik ki elsődleges célul, hanem kulturális, szórakozási, kényelmi igények kielégítésére irányulnak. Nagymértékben megnő a szolgáltatások iránti igény — az életszínvona növekedésén túl — a tartós fogyasztási cikkek elterjedése, a nők munkába állása és az urbanizáció következtében.

A foglalkoztatottság megoszlásának alakulása már önmagában is a szolgáltatás ágazat — a tercier szektor — fejlettségének jellemző mutatója. Ezen túlmenően szoros kapcsolat áll fenn a gazdasági fejlettség és a foglalkoztatottsági struktúra között. Megfelelő fejlettségi szint elérése biztosítja a tercier szektor dinamikus növekedését. A gazdasági növekedés egyik leglényegesebb tényezője az, hogy a munkaerő az alacsonyabb termelékenyséű ágazatból, a mezőgazdaságból, áramoljon a magasabb termelékenyséű ipari ágazatokba. Amikor a gazdaságot már az intenzív növekedés jellemzi, akkor a tercier szektorban foglalkoztatottak száma is magas.

Magyarországon a foglalkoztatottak közel egyharmada, a legfejlettebb országokban a foglalkoztatottak több mint 60%-a a tercier szektorban dolgozik. A szocialista országokban a foglalkoztatottak aránya a szolgáltatási ágazatban 24—40% között van. Nemcsak a munkaerőnek, de az állóeszközöknek jelentős része is a tercier szektorban van lekötve. A szocialista iparosítás és a termelés bővítését igénylő beruházások megvalósításának időszakában a szolgáltató ágazatra nem jut elegendő anyagi erőforrásokból. A szolgáltatások fejlesztése elmarad a termelőágazatokhoz viszonyítva. A beruházásokból a tercier szektor részesedése a szocialista országokban 32—46% között van. Hazánkban a szolgáltatási ágazatban a foglalkoztatottak és a lekötött eszközök aránya alacsonyabb mint hasonló fejlettségű országokban. Ez a szolgáltatások nem kielégítő minőségi színvonalát eredményezi.

Magyarországon a tercier szektor fejlődése az elmúlt 10 évben folyamatos volt, lényeges eredmények születtek, javult a szolgáltatások színvonala, melyben nem kis szerepe volt a központi intézkedéseknek.

A szolgáltatásokról szólva különféle értelmezésekkel találkozhatunk. *Mi a szolgáltatás?* A szolgáltatás: tevékenység, de nemcsak mint személyek részére nyújtott

tevékenységet vizsgáljuk, hanem azt is meghatározzuk, hogy a társadalmi-gazdasági tevékenységnek mely csoportjához tartozik.

A szolgáltatásokra a nemzetközi szakirodalomban még nem alakult ki egységes meghatározás. Ezt a fogalmat a sokféleség jellemzi, amelynek legfőbb oka, hogy egyrészt a szolgáltatást nyújtó ágazat meghatározására törekszenek, amely egy tágabb fogalom kell, hogy legyen, míg más esetekben a fogalomalkotó törekvések a szűken vett szolgáltatás, mint tevékenység meghatározására törekszenek. A következőkben áttekintést próbálok adni a hazai és a nemzetközi szolgáltatás fogalmakról, valamint a szolgáltatások különböző szempontok szerinti csoportosításáról.

A szolgáltatások fogalma

A XIX. században a szolgáltatásoknak még nem volt kiemelkedő jelentősége. A klasszikusok munkáikban helyenként foglalkoztak ugyan a szolgáltatásokkal, de egységes meghatározásukat nem adták. Ennek okait abban kereshetjük, hogy a szolgáltatásra a kisárutermelés viszonyai voltak jellemzők.

MARX a Tőke II. kötetében „A tőke metamorfózisai és körforgásuk” című fejezetben utal a szolgáltatásokra. Így ír a szolgáltatásról és annak fogalmáról: „Vannak önálló iparágak, amelyekben a termelési folyamat terméke nem új tárgyi termék, nem áru. Közgazdaságilag, közülük csak a közlekedési ipar fontos, akár árukat és embereket továbbító tulajdonképpeni szállítóipar.”¹

MARX idézi CSUPROVOT: „A gyáros megteheti, hogy először cikket termel, s aztán keres számukra fogyasztókat (terméke, miután a termelési folyamat készen kilökte, e folyamattól elkülönült áruként átmegy a forgalomba). Termelés és fogyasztás tehát úgy jelenik meg, mint két, térben és időben elkülönült művelet.

A szállítóiparban, amely nem alkot új termékeket, hanem csak embereket és dolgokat áthelyez, e két művelet egybeesik; a szolgáltatásokat (a helyváltoztatást) abban a pillanatban el kell fogyasztani, amelyben termelik.”²

MARX a továbbiakban a következőket írja: „Amit azonban a szállítóipar elad, az maga a helyváltoztatás. Az előidézett hasznos hatás elválaszthatatlanul össze van kötve a szállítási folyamattal, azaz a szállítóipar termelési folyamatával.”³

„A hasznos hatást csak a termelési folyamat alatt lehet elfogyasztani: ez a hatás nem ettől a folyamattól különböző használati dologként létezik, amely csak megtermelése után funkcionál mint kereskedelmi cikk, forog mint áru.”⁴

„Fogyasztása tekintetében is teljesen úgy viselkedik ez a hasznos hatás mint a többi áru. Ha egyénileg fogyasztják el, értéke az elfogyasztással eltűnik.”⁵

A polgári közgazdaságtan képviselői fejlett tőkés gazdaságokban vizsgálták a szolgáltatásokat. CLARK, COLIN 1957-ben megjelent „A gazdasági fejlődés feltételei” című könyvében a gazdaságot három szektorra osztja, alkalmazva a primer, szekunder és terciér felosztást.

Primer szektornak tekinti a mező- és erdőgazdaságot.

Szekunder szektornak az ipari tevékenységeket.

Terciér szektornak építőipart, kereskedelmet, szállítást és különféle szolgáltató tevékenységeket.

Ez a felfogás a tevékenység jellege alapján kialakított csoportosítás, melyek nem reagálnak sem a technikai, sem a gazdasági fejlődésre, azaz mechanikus felosztás.

A szerző említett könyvében részletesen elemzi a munkamegosztás alakulását a primer, szekunder és terciér szektor között. Megállapítja, hogy a foglalkoztatottak

számának megoszlása és az egy főre jutó reáljövedelem nagysága között összefüggés van. A mező- és erdőgazdaságban, azaz a primer szektorban foglalkoztatottak száma az iparban foglalkoztatottak számához, azaz a szekunder szektorhoz viszonyítva, míg a szekunder szektorban foglalkoztatottak száma a terciér szektorhoz viszonyítva csökkent. CLARK, COLIN kimondja, hogy a munkaerőnek a három szektor közötti változására az egy főre jutó reáljövedelem növekedése hat. Megállapítja, hogy az egy főre jutó reáljövedelem növekedése következtében a mezőgazdasági és ipari termékek keresletében eltolódás következik be az ipari termékek javára, majd az ipari termékek keresletének a növekedését a csökkenés követi, s szolgáltatások iránti igény növekszik.

Az ipari termékek fogyasztásának növekedése megkívánja a szolgáltatások egyre magasabb színvonalú fejlesztését, mert ezen termékek egy részének tartós és folyamatos használatát csak megfelelő szolgáltatási háttérrel lehet biztosítani.

FOURASTIÉ, JEAN „A XX. század nagy reménysége” című könyvében a szolgáltatási ágazat vizsgálata során szintén 3 szektorra osztja a gazdaságot, de *a felosztást a technikai haladás és a termelékenység foka szerint végzi.*

Primer szektornak tekinti a mezőgazdaságot, melyre a közepes technikai színvonal és termelékenység a jellemző

Szekunder szektorba sorolja az energiagazdálkodást, bányászatot, szállítást, építőipart, feldolgozóipart.

Ezeket a gazdasági ágakat a technikai fejlettség és a magas termelékenység jellemzi.

Terciér szektorba tartozónak tekinti: kereskedelem, közszolgálat, magánszolgáltatások, bankok és biztosító tevékenységek, lakásszolgáltatás. Ezekre a tevékenységekre a mérsékelt technikai színvonal és alacsony termelékenység a jellemző, valamint technikai fejlődést nem mutató tevékenységek.

FOURASTIÉ felosztása technikai haladáson alapuló felosztás. A technikai haladás és a termelékenység növekedése következtében a szektorok határai eltolódhatnak, tartalmuk módosulhat.

FOURASTIÉ vizsgálja a primer, szekunder, és terciér szektor fejlődését és ennek hatására bekövetkezett foglalkozási struktúraváltozást. Az Egyesült Államok példáján keresztül bemutatja, hogy a fejlődés során megkülönböztethető:

primer civilizáció, amelyet az jellemez, hogy a foglalkoztatottak többsége a mezőgazdaságban dolgozik

átmeneti periódust két szakaszra bontja:

startperiódus: gyors és erőteljes ütemben növekszik a szekunder szektorban foglalkoztatottak száma

expansziós fázis: a szekunder ágazatban foglalkoztatottak száma stabilizálódik,

záró szakasz: a terciér szektorban foglalkoztatottak száma növekszik, az iparban foglalkoztatottak száma jelentősen csökken.

A szerző a zárószakaszt a terciér civilizációba való átmenetnek tekinti. A terciér civilizáció szakaszában a foglalkoztatottak aránya az összfoglalkoztatottakon belül 80%.

LENGELLÉ, MAURICE 1966-ban „A harmadik szektor forradalma” című könyvében nagy figyelmet fordít a terciér szektor meghatározására.

LENGELLÉ szerint a szolgáltató szektor magában foglalja:

— azokat a tevékenységeket, amelyek a primer és szekunder szektor tevékenységével arányosak s ez a kereskedelmi tevékenység

- azokat a tevékenységeket, melyek teljesítménye sajátos konjunktúra függvénye, s ezek a tevékenységek a szolgáltatások,
- azon tevékenységeket, amelyek a közhatalom gyakorlásával együttjáróak, s az állam — a nemzet — állandó kiadásait jelentik.

LENGELLÉ a szolgáltatásokat funkcionális jelleg szerint csoportosítja és határozza meg.

FUCHS, VIKTOR. R.: „A szolgáltató gazdaság” 1968-ban kiadott könyvében a gazdasági tevékenységeket vizsgálva azokat 3 részre osztja. Csoportosításának alapja, hogy mindazokat a tevékenységeket a tercier szektorba sorolja, amelyek nem tekintendők mezőgazdaságba, bányászatba vagy feldolgozóiparba tartozónak.

Felosztásának elve a „megmaradó” (residual) szektor elve, s e csoportosításnak igen kevés a közgazdasági alapja.

Az egyes szerzők a szolgáltatás fogalmaknál a *tevékenység jellegét a munkaerő oldaláról* is vizsgálták. E nézetek szerint a szolgáltatás:

- tárgyi alakot nem öltött termék
- termelés egysége kicsi, a tőkeigény nagy
- munkaerő összetételét vizsgálva kis létszám, magas képzettség, nagy a nők aránya.

A *szocialista közgazdászok* jelentős része foglalkozott a szolgáltatások meghatározásával és a gazdaságban betöltött helyük, szerepük megítélésével.

A szocialista közgazdászok közül SZTRUMILIN és KRONROD foglalkozott elsőnek a tercier szektor szerepének megítélésével a szocialista gazdaságban.

A nemzeti jövedelem forrásait SZTRUMILIN 1926-ban megjelent tanulmányában kifejtve megállapítja, hogy az anyagi termelés és a hasznos szolgáltatások a nemzeti jövedelem forrásai. Az elmúlt évtizedekben a szovjet közgazdászok között élénk vita alakult ki a szolgáltatásokról, a nem anyagi szféra szerepéről a nemzeti jövedelem termelését illetően, arról, hogy a szolgáltatások területén kifejtett munka produktív vagy improduktív jellegű. A mai napig sem eldöntött vitában két nézet alakult ki:

SZTRUMILIN, MEDVEGYEV és KOMAROV nézete szerint a nem anyagi jellegű szolgáltatások jelentős részében a kifejtett munka produktív jellegű, tehát a nemzeti jövedelem forrását képezi.

KRONROD, KAPUSZTYIN és KOMAROV szerint, a nem anyagi jellegű szolgáltatásokban kifejtett munka improduktív jellegű, a produktív munka körét nem kell kiterjeszteni a nem anyagi jellegű szolgáltatásokra.

MEDVEGYEV „A társadalmi újratermelés és a szolgáltatás szférája” című könyvében MARX újratermelési modelljének szolgáltatásokkal való kiegészítéséről ír. Az I. osztály Termelési eszközök, II. osztály Fogyasztási cikkek, III. osztály Szolgáltatások, itt azonban csak a produktív jellegű szolgáltatások figyelembe vételét tartja helyesnek.

KOMAROV nézete szerint a népgazdaságban meg kell különböztetni:

- Anyagi termelési szférát
- Szolgáltatási szférát
- Nem termelő szférát

A szolgáltatási szférába sorolja az alábbi nem anyagi termelés köréből származó tevékenységeket, melyek a lakosság fogyasztási köréhez tartoznak: lakásgazdálkodás, kommunális szolgáltatás és szórakoztató intézmények tevékenysége. Megállapítja és kifejti a szolgáltatások bővülésének, az életszínvonal növelésének és a termelés hatékonyságának összefüggéseit.

A szocialista közgazdászok közül KOMAROV foglalkozik a legrészletesebben a fenti összefüggések vizsgálatával.

KRONROD a vitában kifejtett nézetében azonban engedményt tesz, a személyszállítások nemzeti jövedelmet termelő tevékenységét bizonyítja, amikor kifejti, hogy csak a termelőtevékenységek az értékmérőek, de az anyagi termelés fogalma kibővíthető azon tevékenységekkel, melyek anyagi, dologi terméket nem állítanak elő. Nézete szerint, ha a szolgáltatás produktív munkával előállított termék hasznosságát növeli, fogyasztását szolgálja, úgy ezek a szolgáltatások anyagiak, a szolgáltatást létrehozó munka pedig anyagi terméket létrehozó munka. Ezek szerint a szolgáltatás szellemi tevékenység (szellemi munka) eredménye, akkor nem áll kapcsolatban az anyagi termeléssel.

SADA, EMILIAN cseh közgazdász vitába száll azokkal, akik a szolgáltatások lényegét a fogyasztás oldaláról közelítik, nem osztja azt a nézetet, mely szerint a szolgáltatások felosztásánál megkülönböztetünk anyagi és nem anyagi jellegű szolgáltatásokat:

JAGORSKI, J.: szolgáltatásnak tekinti az olyan emberi szükségletek kielégítésére szolgáló tevékenységet, ami nem jár új anyagi javak keletkezésével, valamint megkülönböztet termelő és nem termelő szolgáltatásokat.

LANGE, O.: szolgáltatásnak tekint minden olyan tevékenységet, amely akár közvetlenül, akár közvetve emberi szükségleteket elégít ki, de nem állít elő anyagi javakat.

JAWOREK, R.: szolgáltatásnak tekint minden társadalmilag hasznos tevékenységet, így azokat a tevékenységeket is, amelyek a tárgyak hasznosságának visszaállítását szolgálják.

A három lengyel közgazdász szolgáltatás fogalma megfelelően tükrözi azokat a különbségeket és problémákat, amelyek a szolgáltatásokkal foglalkozó közgazdák között leggyakrabban felmerülnek. JAGORSKI *megkülönböztet termelő és nem termelő szolgáltatásokat*, LANGE meghatározásának lényege, hogy *a szolgáltatás nem állít elő anyagi javakat*, JAWOREK, LANGE meghatározásán túllép és *a tárgyak hasznosságának visszaállítására fordított munkát is szolgáltatásnak mondja*.

A hazai közgazdasági irodalom sem adja a szolgáltatások fogalmának egységes meghatározását. A témával foglalkozó közgazdák álláspontja általában megegyezik abban, hogy a szolgáltatást nem tekintik a termelési szférába tartozónak, anyagi terméket nem állít elő. A szolgáltatás vita ezen állásfoglalása azért volt nagyon lényeges, mert „Minden olyan kísérlet, amely a szolgáltatást a produktív és nem produktív munka alapján az értéket termelő és az értéket nem termelő tevékenység alapján próbálta meghatározni és osztályozni, el nem döntött vitákkal csak még bonyolította a problémát.”⁶

A politikai gazdaságtan az alábbiak szerint határozza meg a szolgáltatások fogalmát: „Szolgáltatásnak az olyan társadalmi tevékenységeket nevezzük, amelyek közvetlenül ugyan nem hoznak létre anyagi javakat, de amelyek a társadalom illetve annak tagjai különböző természetű — általában fontos — szükségleteit elégítik ki.”⁷

A definícióból a szolgáltatásokra legjellemzőbb vonásokat kiemelhetjük

— újterméket nem állítanak elő,

— társadalmi tevékenységek, az egyén és a társadalom számára hasznos tevékenységek.

BÜRGERNÉ részletesen foglalkozik a szolgáltatásokkal, a „Fogyasztói szolgáltatások egyes közgazdasági kérdései” című könyvében, amely a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg 1965-ben. BÜRGERNÉ nem ért egyet azzal, hogy a szolgáltatási tevékenységek eredményeként anyagi termékek nem jöhetnek létre. Véleménye szerint az ilyen állásfoglalás különböző jellegű tevékenységeket ruház fel olyan jellem-

zóvel, amellyel valójában nem rendelkeznek. BURGERNÉ szerint a rendkívül szerteágazó tevékenységek közös jellemzője a tevékenységek sajátosságaiból, jellegéből fakadhat. MARX nyomán az alábbi szolgáltató fogalmat adja: „...szolgáltatásnak tekinthető mindazon rendszeres társadalmi tevékenység, amelyre — függetlenül, egyébe tulajdonosságaitól — az jellemző, hogy a tevékenység folyamata, annak eredményei, felhasználása — beleértve elosztását is — időben és térben egybeesik.⁸

BURGERNÉ a szolgáltatások hatékonyságával foglalkozó cikkében megerősíti előbbi meghatározását. „... nem hoznak létre a tevékenységtől elkülönülő, önálló, tárgyi alakban megjelenő, szállítható, raktározható, forgalomba hozható terméket, hanem a tevékenységek — egyes esetekben termelésük — elosztásuk és fogyasztásuk egybeesik, egymástól nem különül el.⁹ A szolgáltatásban, tehát magában a tevékenység folyamatában történik a termékek elfogyasztása, az eredmény nem különíthető el. A termékeket ellenben az jellemzi, hogy a termelési folyamattól függetlenül használják fel őket — szemben a szolgáltatási tevékenységek eredményével.

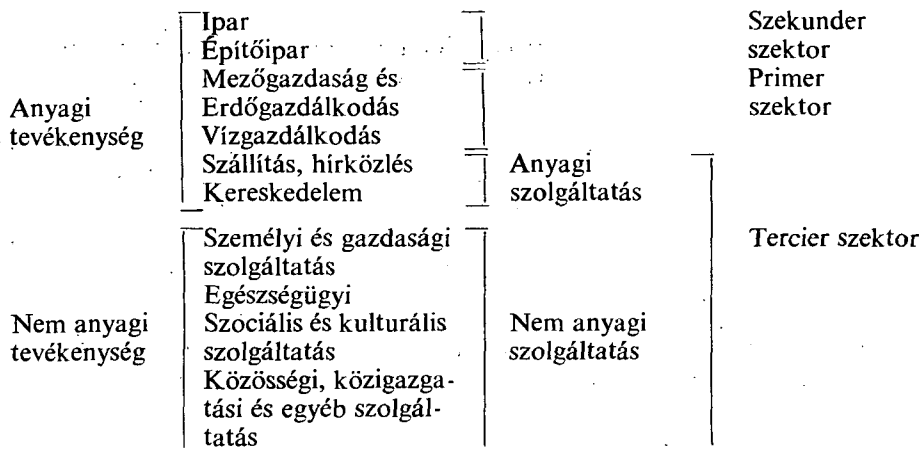
HEGEDŰS OSZKÁR a szolgáltatásokról írt cikkében *csatlakozik* BURGERNÉ állásfoglalásához, és megállapítja, hogy tulajdonképpen a gyakorlatban két eltérő értelmezés volt használva:

- „A szolgáltatások egyik értelmezése a népgazdasági mérlegszámításokkal volt összefüggésben és a nem anyagi termelés megnevezésére használták.
- A másik értelmezés a termelés végeredménye alapján állt, vagyis aszerint osztályozott, hogy a tevékenység végeredménye konkrét tárgy, vagy pedig szolgáltatás.¹⁰

A szolgáltatások fogalmának egységes meghatározása a mai napig is várat magára, de az alapfogalmak tisztázásához jelentős mértékben járult hozzá PÁLOS ISTVÁN, aki a korábbi meghatározások nyomán kialakítható szolgáltatás fogalom jellemzőit foglalja össze. „Szolgáltatásnak tekinthető minden rendszeres társadalmi tevékenység, amelyre az a jellemző, hogy a tevékenység folyamata, annak eredménye és felhasználása időben és térben egybeesik. Míg a termelőmunka során már meglévő munkatárgyakat alakítanak át más használati értékű terméké, a szolgáltatás ilyen átalakítást nem végez, új használati értékű terméket nem állít elő, hanem az áru elfogyasztását teszi lehetővé, vagy a kopott, megrongálódott terméket eredeti céljának megfelelő használatra alkalmassá teszi. A szolgáltatás tehát, amennyiben rendszeres társadalmi tevékenység, hasznosnak minősül, függetlenül attól, hogy a gazdasági és társadalmi élet mely területén jelentkezik. Az általános fogalmon túlmenően a szolgáltatások egyes fajtáit, formáit vizsgálva megállapítható, hogy az rendkívül szétaprózódott, különféle fajtájú tevékenység, amelyet az jellemez, hogy a termelés és a fogyasztás területén, beleértve a lakosság fogyasztását is, mindenütt fellelhető, tevékenységére gyakran a kisüzemi jelleg jellemző, kiterjedt bolt-, üzemi, javítóhálózatall. Éppen ez a heterogén jelleg teszi nehezzé a már megalkotott fogalmak megfelelő és arra épülő alapvető osztályozás elvégzését.¹¹

A szolgáltatások osztályozása

A szolgáltatások heterogén volta a felosztás számos lehetőségét adja. A leglényesebb és legelfogadottabb osztályozás a népgazdaság ágazati rendszere alapján véggett csoportosítás, melyből kitűnnek a primer, szekunder és terciér szektor ágazatai:

Anyagi és nem anyagi jellegű szolgáltatások

A gazdasági életet irányító szervek számára nélkülözhetetlen a népgazdaság egészének szerkezeti változását, a társadalmilag szervezett tevékenységeket jellemző információsrendszer. A gyakorlatban ezt a szerepet a népgazdasági mérlegrendszer tölti be. A népgazdasági mérlegrendszerben két fő csoportot különböztetünk meg:

- anyagi termelés folyamatait felelő ágazatok rendszerét
- nem anyagi jellegű ágazatok tevékenységének rendszerét.

Az anyagi szféra ágazatai: az ipar, építőipar, mezőgazdaság és erdőgazdaság, vízgazdaság, szállítás és hírközlés valamint a kereskedelem.

A nem anyagi szféra ágazatai: a személyi és gazdasági szolgáltatás, egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatás, közösségi, közigazgatási és egyéb szolgáltatás.

Anyagi jellegűek azok a szolgáltatások, melyek valamilyen testet öltő konkrét termékhez kapcsolódnak, a szolgáltatás hozzájárul a termék kész állapotba kerüléséhez, felhasználásához, elfogyasztásához. Az anyagi szolgáltatások értéke a termék értékébe beépül, azzal együtt kerül további felhasználásra. Ilyen szolgáltatás a szállítás, hírközlés, kereskedelem, valamint az ipari és építőipari javító szolgáltatás. Az anyagi jellegű szolgáltatások, mivel a termékek értékét növelik, felhasználását elősegítik, javítását biztosítják nemzeti jövedelmet alkotóak. Nem anyagi jellegűek azok a szolgáltatások, amelyek a társadalom és azok tagjainak, valamint a gazdasági szférának egészségügyi, kulturális és tudományos, közösségi, közigazgatási és egyéb szolgáltatási igényeit elégítik ki. A nem anyagi jellegű szolgáltatásokat tovább lehet bontani fogyasztói és adminisztratív szolgáltatásokra.

A korábban felsorolt anyagi ágazatok közül a szállítás és hírközlés, a kereskedelem teljes egészében, illetve majdnem teljes egészében szolgáltatás, akárcsak a nem anyagi szféra ágazatai. Az alapvetően szolgáltatást nyújtó ágazatokat a hazai közgazdasági irodalom is tercier szektornak nevezi.

Árujellegű és nem árujellegű szolgáltatások

A szolgáltatásokat abból a szempontból osztályozva, hogy az igénybevevők milyen feltételek mellett és milyen körülmények között jutnak hozzá megkülönböztethetünk árujellegű és nem árujellegű szolgáltatásokat.

Az árujellegű szolgáltatásoknál a piaci értéket megközelítően jellemzőnek tekintik, figyelembe véve a szolgáltatás fontosságát. Árujellegű szolgáltatásokat teljes-

értékben vagy kismértékű állami támogatással csökkentve kell megfizetni. Ide soroljuk a közlekedést és hírközlést, a hirdetést, a lakossági javítószolgáltatást, a fodrászt, a mozit stb.

A nem árujellegűek azok a szolgáltatások, amelyeket fontosságuk következtében ingyenesek vagy közel ingyenesek. Ezek a szolgáltatások a felmerült igényeknek megfelelően vehetők igénybe. Ebbe a csoportba soroljuk az orvosi ellátást, bölcsődei, óvodai ellátást, oktatást, igazgatást stb.

A fenti két csoport között nem húzható éles határvonal. „Általános tapasztalat, hogy azokat a szolgáltatásokat, amelyeknél a szubvenció mértéke 20%-nál kisebb árujellegű szolgáltatásként kezelik, azokat pedig amelyeknél az ártámogatás mértéke 50%-nál nagyobb nem árujellegű szolgáltatásoknak veszik számba. A 20—50% közé csak viszonylag kevés szolgáltatás tartozik, s ezeknek ilyen vagy olyan módon való kezelése csak csekély mértékben befolyásolja a végső eredményeket.¹²

A szolgáltatások csoportosítása a felhasználás iránya szerint.

A szolgáltatásokat a társadalmi és gazdasági élet valamennyi területén megtekinthetjük.

A felhasználás iránya szerint megkülönböztetünk:

- anyagi termelésben továbbfelhasználásra kerülő szolgáltatásokat, azaz termelő szolgáltatásokat. Ezek a szolgáltatások túlnyomórészt az anyagi termelésben kerülnek felhasználásra és végül valamilyen termékben realizálódnak.
- társadalom közös szükségleteit kielégítő szolgáltatásokat. Végső felhasználásra kerülő szolgáltatásokat jelentenek, a társadalom egészének vagy egyes csoportjainak szükségleteit elégítik ki. A nyújtott szolgáltatás elfogyasztása közösen történik.
- lakossági igényeket kielégítő, azaz fogyasztói szolgáltatásokat. A lakosság egyes tagjainak személyes szükségletét elégítik ki, elfogyasztása egyénileg történik.
- külföldi felhasználónak nyújtott szolgáltatásokat. Az export szolgáltatások közé a külföldi felhasználó által igénybevett szolgáltatásokat soroljuk.

A szolgáltatást felhasználók ellentétéként megkülönböztethetjük a szolgáltatást nyújtókat:

- vállalati szolgáltatást
- szövetkezeti szolgáltatást
- költségvetési intézmény által nyújtott szolgáltatást
- társadalmi szervek által nyújtott szolgáltatást
- magánszemélyek által nyújtott szolgáltatást
- importált szolgáltatást.

Gazdasági és társadalmi szolgáltatások

A tevékenység jellege és célja szerinti csoportosításnál gazdasági és társadalmi szolgáltatásokról beszélhetünk. Gazdasági szolgáltatásoknak azokat nevezzük, amelyek gazdasági tevékenységekhez, gazdasági folyamatokhoz kapcsolódnak, árujellegű szolgáltatások, megközelítően teljes értékben meg kell fizetni őket. A gazdasági szolgáltatást nyújtó szervezeteket a nyereségre törekvés jellemzi.

Legfontosabb gazdasági szolgáltatások:

- szállítás és hírközlés
- belkereskedelem és külkereskedelem
- üzleti szolgáltatás
- javító-karbantartó és személyi szolgáltatás.

„Társadalmi szolgáltatásoknak egyrészt azokat a gazdasági tevékenységekhez nem kapcsolódó szolgáltatásokat tekintjük, amelyekre jellemző, hogy általában nem árujellegű szolgáltatások, másrészt tágabb értelemben azokat, amelyeknél elsődlegesen — előállításukban — sokszor gazdasági tevékenységhez, termeléshez kötődnek, elosztásuk azonban általában településhez kötött szolgáltatás, telepítésének módja és lehetősége társadalmi gondoskodást igényel. Ilyen jellegűek a lakás és kommunális szolgáltatások.¹³

Társadalmi szolgáltatások főbb csoportjai:

- kommunális jellegű szolgáltatás
- egészségügyi szolgáltatás
- szociális szolgáltatás és üdülés
- kulturális szolgáltatás
- közigazgatási és egyéb.

Fogyasztási jellegű szolgáltatások

Az életszínvonal emelkedése, az anyagi, szociális, kulturális ellátás színvonalának emelkedése megkövetelte a lakosság szolgáltatásokkal való ellátásának javítását. A fogyasztási szolgáltatás a lakosság és intézmények részére a fogyasztási cikkeken végzett ipari javító, karbantartó valamint építőipari szállítási, kereskedelmi és személyi szolgáltatás, melyek végső fogyasztási cikkek.

A nyújtott szolgáltatás jellege szerint az alábbi főbb csoportokat különböztetjük meg:

- fogyasztási cikkek ipari javítása, karbantartása
- építőipari javítások
- lakossági szolgáltatás
- kereskedelmi szolgáltatás
barkácsoló tevékenységhez nyújtott szolgáltatás
bizományi tevékenység
kölcsonzótevékenység
egyéb kereskedelmi tevékenység

A szolgáltatások felosztásának áttekintése után a más témakörben kutatók számára is érthetővé válik a szolgáltatások egységes definíciójának hiánya. Véleményem azoknak a kutatóknak a nézeteivel egyezik, akik a szolgáltatások szerteágazó tevékenységének közös jellemzőit magában a tevékenységben keresik, s ennek alapján adják a fogalom szűkebb vagy tágabb meghatározását.

IRODALOM

- [1] MARX: A tőke II. köt. Bp. Kossuth 1973. 54. oldal.
- [2] MARX: A tőke II. köt. Bp. Kossuth 1973. 54. oldla.
- [3] MARX: A tőke II. köt. Bp. Kossuth 1973. 54. oldal.
- [4] MARX: A tőke II. köt. Bp. Kossuth 1973. 54. oldal.
- [5] MARX: A tőke II. köt. Bp. Kossuth 1973. 54. oldal.

- [6] HÁY LÁSZLÓ: A szolgáltatásokról. Társadalmi Szemle 1971/10. 41. oldal.
- [7] A szocializmus politikai gazdaságtana. Tankönyv. Bp. Kossuth 1973. 436. oldal.
- [8] BURGERNÉ GIMES ANNA: A fogyasztói szolgáltatások egyes közgazdasági kérdései. Közgazdasági és Jogi Kiadó 1965. 299. old.
- [9] BURGERNÉ GIMES ANNA: A szolgáltatások hatékonyságának kérdései Gazdaság 1971/3. 57. old.
- [10] HEGEDÚS OSZKÁR: A szolgáltatások fogalma, csoportosítása és teljesítményértéke. Statisztikai Szemle 1971/11. 1214. old.
- [11] PÁLOS ISTVÁN: A szolgáltatások fogalma. Statisztikai Szemle 1972/5. 543. old.
- [12] DRECHSLER LÁSZLÓ: A szolgáltatások mérése. Statisztikai Szemle 1972/1. 18. old.
- [13] BARTA BARNABÁS: A társadalmi szolgáltatások. Statisztikai Szemle 1972/10. 999. old.
- [14] ARÁNYI EMIL: Szolgáltatások — terciér szektor. Szakirodalmi tájékoztató. Statisztikai Kiadó Vállalat Bp. 1973.
- [15] PÁLOS—ARÁNYI: A szolgáltatások gazdaságtana. MKKE Kihelyezett Nappali Tagozata. Pécs 1975.
- [16] CLARK, COLIN: The conditions of economic progress. London. 1957. Macmillan 720. old.
- [17] FOURASRIE, JEAN: Le grand espoir du XXe siècle. Presses Universitaires de France, Paris 1952. 320. old.
- [18] LENGELLE, MAURICE: La révolution tertiaire, Paris, 1966. Editions Genin, 191. old.
- [19] FUCHS, VICTOR R.: The service economy. New York 1968. 280. old.
- [20] SZTRUMILIN, SZ. G.: Narodnij dohod v SZSZSZR. Planovoje hozjajsztvo, 8. szám Moszkva, 1926.
- [21] MEDVEGYEV, V. A.: Obszcsesztvennoje vozszproizvodsztvo i szfera uszlug. Ekonomika, Moszkva, 1968. 205. old.
- [22] KOMOROV, V.: Roszt narodnovo blagoszosztjonyija i szfera uszlug. Voproszi Ekonomiki, Moszkva, 1971. 5. szám 38—49. old.
- [23] KRONROD, J. A.: Szocialisztjicseszkoje vozszproizvodsztvo. Goszpolitizdat, Moszkva, 1955. 307. old.
- [24] JAWOREK, R.: Naukowcy o pjecin „uszlug”. (Tudósok a „szolgáltatás” fogalmáról) Wiadomosci Statystyczne, Varsó 1967. 10. sz.
- [25] SADA, E.: Gospodar cza istota uszlug. (A szolgáltatás gazdasági lényege) Wiadomosci Statystyczne 1968. 4. sz.

ÜBER DIE DIENSTLEISTUNGEN

ILONA CZABAY

In der Arbeit werden die Bedeutung und die Entwicklung der Dienstleistungen und dann die einheitlichen Probleme der Dienstleistungen erörtert. Der I. Teil der Studie bietet einen Überblick über die Begriffe der internationalen und heimischen (ungarischen) Dienstleistung. Hervorgehoben werden die Dienstleistungsbegriffe der von der Verfasserin als wesentlich betrachteten Autoren (KARL MARX, COLIN, CLARK, JEAN FOURASTIE, MAURICE LENGELLÉ, KRONROD, STRUMILIN, EMILIAN SADA, OSCAR LANGE, FRAU BURGER, ANNA GIMES, ISTVÁN PÁLOS).

Der II. Teil der Studie enthält eine Aufteilung der Dienstleistungen. Ihre wesentlicheren Gruppen sind: Dienstleistungen materieller und nicht materieller Art, Dienstleistungen von Waren- und Nicht-Warencharakter; Aufteilung nach den Gebrauch von ihnen Machenden; Aufteilung nach den Dienstleistungen bietenden Organisationen, wirtschaftliche und gesellschaftliche Dienstleistungen, sowie kommunale Dienstleistungen.

О СФЕРЕ ОБСЛУЖИВАНИЯ

ЦАБАЙ ИЛОНА

В своей работе автор подвергает анализу значение, развитие и общие проблемы сферы обслуживания.

В первой части работы автор даёт общий обзор понимания сферы обслуживания в нашей стране и за рубежом. Более подробно останавливается на понимании сферы обслуживания наи-

более известными учёными и мыслителями (Карлом Марксом, Колиным Кларком, Фурестье, Морисем Лангелле, Кронродом, Струмилиным, Эмилианом Сада, Оскаром Ланге, Бургернэ Анной Гимеш, Иштваном Палошом).

Во второй части работы даётся обзор различных сфер обслуживания. Наиболее главные сферы обслуживания: материальная и нематериальная сфера обслуживания, сфера обслуживания, имеющая товарный и нетоварный характер экономическая и общественная сфера обслуживания, а также и коммунальное обслуживание. Сферу обслуживания можно делить также по такому признаку, кто ей пользуется и какой организацией обеспечивается данное обслуживание.